

УДК 37.048.4

СУЧАСНІ ВИПУСКНИКИ БАЗОВОЇ ТА СТАРШОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ВИБОРУ ТА ОЧІКУВАННЯ ЩОДО МАЙБУТНЬОЇ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ващенко Лідія Семенівна

к.п.н., старш. наук. співробітник,
відділ моніторингу та оцінювання якості загальної середньої освіти,
Інститут педагогіки НАПН України
e-mail: vaschenko_ls@ukr.net

Анотація. У статті подані результати опитування сучасних випускників базової та старшої школи щодо їх подальшого продовження навчання чи трудової діяльності. Аналізуються очікування випускників щодо їх першої трудової зайнятості у майбутньому. Чи вважають вони, що робота має, перш за все, приносити дохід чи важлива можливість самореалізації в трудовій діяльності? З'ясовано вплив особистісних факторів, а саме: самооцінка наполегливості у досягненні цілей, подолання труднощів; здатність захищати власні інтереси, зацікавленість процесом навчання, наявність культурних ресурсів тощо на вибір життєвого шляху.

Ключові слова: очікування, трудові траєкторії, особистісні цінності, орієнтири вибору.

Modern graduates of primary and secondary school in terms of choice and expectations for future employment

Abstract. The article presents the results of a survey of modern primary and secondary school graduates on their further studies or employment. Graduates' expectations for their first employment in the future are analyzed. Do they believe that work should primarily bring income or an important opportunity for self-realization in work? The influence of personal factors is clarified, namely: self-assessment of persistence in achieving goals, overcoming difficulties; ability to protect one's own interests, interest in the learning process, availability of cultural resources, etc. to choose a life path.

Key words: expectations, labor trajectories, personal values, landmarks of choice.

Вступ. Соціально-економічні зміни, які відбуваються в нашому суспільстві, спричинили зміни в традиційних цінностях, ідеалах, взаємовідносинах людей. Це стосується сфери навчання та майбутньої трудової діяльності. Дисбаланс між бажаним та очікуваним, реальними можливостями та

перспективами призводить до соціальної дезорієнтації та певним чином до порушення соціалізації підлітків [1].

Питання вибору майбутнього постає перед школярами вже після закінчення 9-го класу. Відповідно до Закону України «Про освіту» [2] випускникам базової школи необхідно визначитися не лише з профілем навчання у старшій школі, але і з тим, які предмети вони будуть складати на ЗНО та відповідно якою буде майбутня робота, трудова траєкторія. В 11-му класі школярам доведеться остаточно вирішувати, що робити: йти на роботу, вступати до вузу, коледжу чи закінчувати певні курси. Вибір майбутньої професії безпосередньої пов'язаний з наявністю мотивації до освіти, подальшим вибором іспитів ЗНО та навчального закладу. Рішення, які приймаються учнями базової та старшої школи системно впливатиме не лише на їх професійне становлення, але і на все подальше життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковці по-різному розглядають питання очікувань випускників школи та розвитку професійного інтересу особистості, вважаючи, що його динаміка розгортається таким чином: зацікавленість, допитливість, пізнання, дія [1]. Дослідники стверджують, що очікування та професійний інтерес є однією із властивостей особистості, що характеризує позитивне ставлення людини до певного виду трудової діяльності та її спрямованість на цю діяльність [3, 4, 5].

Питання очікування молоді щодо своєї майбутньої роботи, мотивації особистості до здійснення професійного вибору та здатності до певної діяльності висвітлені в наукових дослідженнях вітчизняних та зарубіжних вчених.

Метою статті є спроба дослідити вибір, очікування та орієнтири випускників базової та старшої школи щодо свого подальшого навчання та майбутньої роботи.

Методи дослідження. Підчас дослідження були використані наступні методи. Порівняльний аналіз джерел наукової педагогічної літератури, інтерпретація, формулювання висновків. Кількісний метод дослідження – опитування у письмовій формі – анкета, розроблена автором статті з метою

дослідити плани учнів після закінчення базової та старшої школи, а також очікування від майбутньої роботи.

Опитування було проведено в грудні 2020 року. В ньому взяли участь 104 учнів дев'ятих та 69 учнів одинадцятих класів ліцею № 17 м. Хмельницька, які навчаються в класах різних профілів.

В сучасному світі вирішальну роль в розвитку суспільства набувають знання, а точніше люди, які ними володіють і якість кваліфікованих спеціалістів. Отже досить цінним ресурсом є мотивація до навчання. В таблицях №1 та №2 представлено розподіл відповідей учнів 9-х та 11-х класів на запитання «Що ви плануєте робити після закінчення 9-го та відповідно 11-го класів».

Таблиця 1

**Розподіл відповідей на запитання
«Що ви плануєте робити після закінчення 9 класу», у %**

Варіанти відповідей	9-а кл. хім-біо	9-б кл. фіз-мат	9-в кл. економ	9-г кл. інформ.тех	Всього
Вступлю до 10 класу ліцею	41	50	68	45	51
Вступлю до 10 класу іншої школи	7	-	8	-	4
Вступлю до коледжу	28	25	4	23	20
Вступлю до професійного училища	10	-	-	-	2
Піду на роботу і вступлю до вечірньої школи	-	-	-	-	-
Не маю рішення	14	25	20	32	23

Передбачувано половина дев'ятикласників планує продовжити навчання у старшій школі цього ж ліцею, 4% - бажає вступити до іншої школи. 20% школярів планує навчатися у коледжі і лише 2 % - у професійних училищах. Відрізняються відповіді учнів хіміко-біологічного профілю. Серед них найбільше бажаючих продовжувати навчання у коледжі та професійних училищах. Досить велика кількість учнів (23%) ще не визначилися з подальшим навчанням, отже можна припустити, що вони не обрали сферу своєї майбутньої роботи. Найбільше таких учнів (32%) у класі інформаційних технологій.

**Розподіл відповідей на запитання
«Що ви плануєте робити після закінчення 11 класу», у %**

Варіанти відповідей	11-а кл. хімбіо	11-б кл. Фіз.-мат	11-в кл. економ	Всього
Вступлю до університету	95	91	92	93
Вступлю до коледжу				
Вступлю до професійного училища				
Піду на роботу			4	1
Не маю рішення	5	9	4	6

Понад 90% випускників старших класів різного профілю навчання планують вступати до університетів. Жоден не бажає продовжувати навчання в коледжі чи професійному училищі. 6% випускників після закінчення першого семестру ще не визначилися зі своїми подальшими планами. 4% учнів економічного профілю бажають влаштуватися на роботу. Отже, після завершення навчання в школі, старшокласники зорієнтовані на отримання вищої освіти (табл. 2). І ці прагнення відповідають світовим тенденціям розвитку [6].

У цьому дослідженні важливим для нас було з'ясувати дію особистісних факторів, а саме: самооцінку наполегливості у досягненні цілей, подолання труднощів; здатності захищати власні інтереси, зацікавленості процесом навчання. Культурні ресурси учнів ми оцінювали за кількістю книг в домі (менше або більше 100 книг).

Розподіл відповідей дев'ятикласників на запитання щодо особистісних факторів (%)

Твердження	9-а кл.	9-б кл.	9-в кл.	9-г кл.	Всього
Мені не цікаво навчатися	14	50	4	64	33
Я не наполегливий у досягненні цілей	10	4	4	23	10
Я захищаю свої інтереси	3	7	-	5	4
У мене вдома менше ніж 100 книг	41	71	56	59	57

Як видно з таблиць 3 та 4, 10% дев'ятикласників та 16% одинадцятикласників не вважають себе наполегливими у досягненні цілей. Але чи можна вважати останніх наполегливими у досягненні цілей? Найбільше таких учнів у класі інформаційного профілю навчання. Водночас лише 4% школярів 9-го класу та 6% - 11-го вважають, що можуть захищати свої інтереси. Понад третині випускникам базової школи навчатися в ліцеї не цікаво, водночас 51% (табл. 1) планують продовжити навчання саме в цьому закладі. Стільки ж і випускників переконані, що їм не цікаво навчатися в школі. Найбільше таких учнів в класах інформаційних технологій та фізико-математичного профілю. Водночас, дослідження зарубіжних вчених свідчать про те, що саме задоволення навчанням взаємопов'язане з продуманим вибором майбутньої роботи [7].

Таблиця 4

Розподіл відповідей одинадцятикласників на запитання щодо особистісних факторів (%)

Твердження	11-а хім-біо	11-б фіз-мат	11в. економ.	Всього
Мені не цікаво навчатися	32	26	42	33
Я не наполегливий у досягненні цілей	14	13	21	16
Я захищаю свої інтереси	14	-	4	6
У мене вдома менше ніж 100 книг	59	74	75	69

Щодо оцінки культурних ресурсів. 57% учнів 9-х класів повідомили, що мають вдома менше ніж 100 книг. У класі фізико-математичного профілю таких учнів 71%. Ми проаналізували залежність наявності книг і проявом зацікавленості до навчання. 25% дев'ятикласників, що мають менше 100 книг навчатися не цікаво. У класі фізико математичного профілю таких учнів половина. Подібне ми спостерігаємо і в учнів 11-х класів. 26% випускників, які мають менше 100 книг навчатися не цікаво. У класі економічного профілю таких учнів 42%. Тобто можемо припустити про існування залежності між кількістю книг у домашній бібліотеці і бажанням навчатися.

Ключовим у цьому дослідженні було питання щодо очікування випускників базової та старшої школи від майбутньої роботи, професійної

діяльності. В групі цінностей, пов'язаних з майбутньою роботою були виділені: високий дохід, емоційна захопленість, престижність, незалежність, комфортність.

Таблиця 5

Розподіл відповідей учнів 9-х класів про очікування від майбутньої роботи

Очікування від майбутньої роботи	Середнє значення за 5-бальною шкалою				
	9-а хім-біо	9-б фіз-мат	9-в економ.	9-г інформ.тех	Всього
Робота дасть можливість спілкуватися з цікавими людьми	4,0	3,5	3,7	3,3	3,6
Робота повинна бути комфортною і спокійною	3,9	3,8	3,9	4,0	3,9
Робота повинна захопити мене емоційно	4,0	3,1	3,0	3,3	3,3
Робота повинна викликати повагу до мене з боку інших людей	3,9	3,0	2,8	3,1	3,2
Робота повинна давати можливість розпоряджатися своїм часом	3,8	3,6	3,9	3,8	3,8
Робота повинна забезпечити мої потреби, давати високий дохід	4,5	4,8	4,96	5,0	4,8

В таблиці 5 представлений розподіл відповідей учнів 9-х класів. Найбільш важливою цінністю в майбутній роботі для випускників базової школи є отримання високих доходів. Далі за значимістю йде комфортність, спокій в роботі, можливість розпоряджатися власним часом та спілкування з цікавими людьми. Найменше їх турбує емоційність роботи та повага з боку інших людей щодо їх вибору.

В таблиці 6 представлені очікування щодо майбутньої професії випускників ліцею. Так як і для дев'ятикласників важливим для них є забезпечення особистих потреб, отримання доходів. На відміну від дев'ятикласників другим за значимістю в одинадцятикласників є емоційне захоплення роботою. Від роботи вони очікують також можливість спілкування з цікавими людьми. Найменше їх турбує можливість розпоряджатися своїм часом та ставлення з боку інших людей щодо їх вибору професії.

Таблиця 6

**Розподіл відповідей учнів 11-х класів
про очікування від майбутньої роботи**

Очікування від майбутньої роботи	Середнє значення за 5-бальною шкалою			
	11-а хім біо	11-б фіз-мат	11-в економ	Всього
Робота дасть можливість спілкуватися з цікавими людьми	4,2	3,6	4,0	3,9
Робота повинна бути комфортною і спокійною	4,3	3,0	3,8	3,7
Робота повинна захопити мене емоційно	4,4	4,0	4,2	4,2
Робота повинна викликати повагу до мене з боку інших людей	3,9	3,1	3,2	3,4
Робота повинна давати можливість розпоряджатися своїм часом	3,8	3,0	3,2	3,3
Робота повинна забезпечити мої потреби, давати високий дохід	4,8	4,7	4,6	4,7

У 14 –16 років молоді люди починають міркувати про своє місце у житті, у товаристві однолітків. Їх роздуми фіксуються у життєвих цінностях, які набувають певних рис. Випускникам базової та старшої школи було запропоновано відповісти на запитання, яким їм бачиться шлях досягнення особистого благополуччя і успіху та якою мірою людина повинна враховувати інтереси інших людей.

Таблиця 7

**Розподіл відповідей дев'ятикласників
щодо їх поглядів на шляхи досягнення успіху**

Як Ви думаєте досягти успіху?	Відсоток
Варто підтримувати з іншими людьми взаємовигідну співпрацю	41
Необхідно підтримувати з іншими людьми товариські стосунки, які ґрунтуються на турботі один до одного	34,7
Слід свої дії співвідносити з інтересами інших людей, щоб не нашкодити їм	17
Можна повністю ігнорувати інтереси інших людей	3,2
Слід уміло використовувати інших людей (знання, досвід, їх симпатії) для своїх інтересів	3,1

Як видно з таблиць 7 та 8, понад 41% дев'ятикласників та 53% одинадцятикласників обрали гуманістичну позицію – варто підтримувати з іншими людьми взаємовигідну співпрацю; понад третини ліцеїстів виявили позицію альтруїстів, вони вважають, що у стосунках з людьми слід

підтримувати товариські стосунки, які ґрунтуються на турботі один про одного; 17% дев'ятикласників та 11% одинадцятикласників виявилися розумними егоїстами, вони вважають, що слід свої дії співвідносити з інтересами інших людей, щоб не нашкодити їм; Понад 5% школярів виявилися на позиції прагматиків та байдужих. Вони вважають, що можна повністю ігнорувати інтереси інших людей або уміло використовувати інших людей (знання, досвід, їх симпатії) для своїх інтересів.

Таблиця 8

**Розподіл відповідей одинадцятикласників
щодо їх поглядів на шляхи досягнення успіху**

Як Ви думаєте досягти успіху?	Відсоток
Варто підтримувати з іншими людьми взаємовигідну співпрацю	53
Необхідно підтримувати з іншими людьми товариські стосунки, які ґрунтуються на турботі один до одного	31
Слід свої дії співвідносити з інтересами інших людей, щоб не нашкодити їм	11
Можна повністю ігнорувати інтереси інших людей	3
Слід уміло використовувати інших людей (знання, досвід, їх симпатії) для своїх інтересів	2

Звичайно результати наведеного опитування не надають вичерпної інформації про внутрішній світ сучасних випускників. Водночас, ряд імпіричних даних дають можливість зробити певні висновки.

Випускники базової та старшої школи чітко визначилися з тим, що вони очікують від майбутньої професії, враховуючи власні особисті прагнення. Основними очікуваннями щодо майбутньої трудової діяльності випускників є забезпечення особистих потреб, отримання доходів. На відміну від дев'ятикласників другим за значимістю в одинадцятикласників є емоційне захоплення роботою. Від роботи вони очікують також можливість спілкування з цікавими людьми. Найменше їх турбує можливість розпоряджатися своїм часом та ставлення з боку інших людей щодо їх вибору.

Понад третині старшокласників не подобається навчатися у школі. Однак 55% дев'ятикласників і 93% одинадцятикласників планують продовжувати навчання у старшій школі та університеті. На думку старшокласників досягти успіху у майбутній роботі можна шляхом підтримки з іншими людьми

взаємовигідної співпраці та товариських стосунків, які ґрунтуються на турботі один до одного.

Література

1. Василенко О. Орієнтири для вибору майбутньої професії випускниками загальноосвітніх шкіл у сучасних умовах // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки. – 2016. – № 2(4). – С. 62-71.

2. Закон України «Про освіту» // Голос України. – 2017. – № 178–179. – С. 14, 16.

3. Печерова М. В. Особливості професійних інтересів старшокласників з різними гендерними характеристиками [Електронний ресурс] / М. В. Печерова, С. В. Ситнік. – Режим доступу: http://psypdpu.com/conference/Pecherova_M.V.,_Sitnik.doc. – Заголовок з екрану.

4. Гладкова В. М. Профорієнтація : [навчальний посібник] / В. М. Гладкова. – Львів : Новий Світ-2000, 2007. – 160 с.

5. Скиба М. Є. Теорія і практика професійно-орієнтаційної роботи з молоддю : [навчальний посібник] / М. Є. Скиба, О. М. Коханко. – Хмельницький : ХНУ, 2007. – 322 с.

6. Uthayakumar R. Career Decidedness as a Predictor of Subjective Well-Being / Uthayakumar R., Schimmack U., Hartung P. J., Rogers R. J. // Journal of Vocational Behavior. – 2010. – Vol. 77. – P. 196–204.